

Barn som lever med våld i sin familj

Anders Broberg@psy.gu.se
Psykologiska Institutionen,
Göteborgs Universitet

Dagens program

- 1) Barn som lever med våld i sin familj
– bakgrund till risk-/skyddsbedömningar.

LUNCH

- 1) iRiSk – Utveckling av bedömningsinstrument för våldsutsatta barn

Förmiddagens program

- 1) Vad menas med våld
- 2) Hur vanligt är det med våld i familjen
- 3) Olika typer av våld i familjen
- 4) Anknnytning och våld i vuxna kärleksrelationer
- 5) Barn som lever med våld i familjen

1. Vad menas med 'våld'

Varje handling riktad mot en annan person, som genom att denna handling skadar, smärtar, skrämmer eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra något som den vill. Per Isdal, ATV

Delas oftast upp i:

Fysiskt våld – slag, sparkar, vapen etc.

Psykologiskt våld – hot, kränkningar, begränsningar

Sexuellt våld – våldtäkt, otillbörlig påverkan etc.

Ekonomiskt våld – bodelning, underhåll, m.m.

Olika definitioner

IPV – Intimate Partner Violence = Våld mellan vuxna som har/har haft en kärleksrelation

Våld i nära relationer – avser i allmänhet IPV men innefattar i dokument från Regering & SoS också annat våld mellan medlemmar i en familj

Våld i familjen – Domestic violence – innefattar i allmänhet IPV + våld riktat direkt mot barn i familjen, oftast från samma person som utövat våld mot den vuxne i familjen, men kan också inkludera annat våld (mellan syskon, från barn mot vuxen, från morfarföräldrar mot barn & barnbarn etc.)

IPV = Intimate Partner Violence

Både kvinnor och män utsätts för IPV

- Studier som fokuserar på konflikter redovisar att skillnaden mellan kvinnors och mäns utsatthet för relationsvåld är liten.
- **MEN** det tycks vara två olika typer av våld. Det våld som riktas mot kvinnor är oftare upprepat, grövre, med fler inslag av kontroll, och det resulterar i fler negativa konsekvenser för den som drabbas.

Asymmetri vs. symmetri i kvinnors och mäns våldsanvändning

- ❖ Ömsesidigt kontra ensidigt våld
- ❖ Våld betingat av makt och kontroll
- ❖ Försvarsbetingat våld
- ❖ Situationsbetingat våld
- ❖ Separationsbetingat våld

(Kelly & Johnson, 2008; Hamby, 2009; Johnson, 2011)

Kvinnor som använder våld i nära relationer

- ❖ "Mindre allvarligt" våld utövas *lika* ofta av kvinnor som av män (Johnson, 2011)
- ❖ Våld som leder till allvarlig kroppsskada utövas oftare av män än av kvinnor (Straus, 2011)
- ❖ Riskfaktorerna för att använda våld i nära relationer är ungefär de samma för kvinnor som för män (Stith, 2004)
- ❖ Vi vet betydligt mindre om kvinnor som "angripare" och knappast något alls om svenska kvinnor som "angripare"

2. Hur vanligt är mäns våld mot kvinnor?

- 11 % av kvinnorna hade utsatts för våld av den man som de för närvarande hade en relation till (Lundgren m. fl. 2001)
- 33 % av kvinnorna i Europa hade någon gång i livet utsatts för våld av sin partner (Alhabib, Nur & Jones, 2010)
- 40 – 51 % av kvinnor i Norden har varit utsatta för fysiskt, psykiskt eller emotionellt våld under sin livstid (Berglund & Heimer, 2011)

Olyckligt med så varierande prevalenssiffror och olika beräkningsgrunder!!

Samhälle och IPV

- ❖ Ju mer patriarkalt samhälle/kultur/subkultur desto mer våld mot kvinnor
- ❖ Ju mer allmänt våldsbejakande samhälle, desto mer IPV

Ökar våldet i familjen?

- ❖ Polisanmälningarna rörande våld mot kvinnor ökar.
- ❖ Andra källor (data över dödligt våld, uppgifter från patientregistret, självrapporterat bo-stadsvåld) **pekar inte** på en uppgång under 2000-talet.
- ❖ BRÅ bedömer det som osannolikt att relationsvåld mot kvinnor skulle ha ökat i Sverige under de senaste åren.
- ❖ Våld direkt mot barn har minskat fram till för 10 år sedan sedan möjligen en viss ökning

Vilka kvinnor utsätts för IPV?

- ❖ Våldet förekommer i olika typer av familjer, MEN
- ❖ Kvinnor med erfarenhet av att som barn varit utsatta för våld i sin ursprungsfamilj löper större risk att utsättas för IPV
- ❖ Kvinnor som utsatts för våld i mer än en kärleksrelation har särskilt ofta en "svår" bakgrund
- ❖ OBS DOCK att flertalet kvinnor som utsätts för våld i nära relationer har INTE upplevt våld i sin ursprungs-familj

Mammor som utsätts för våld i nära relationer

- ❖ Mammor är mer utsatta än andra kvinnor eftersom mammans omvårdningsförmåga påverkas av våldet
- ❖ Mammor med små barn är överrepresenterade som våldsoffer, vilket är särskilt allvarligt eftersom de små barnen behöver extra bra omvårdnadspersoner
- ❖ Den våldsutövande mannen är dessutom oftast pappa till barnen med alla de konsekvenser det får känslomässigt, socialt & juridiskt

Ofta flera typer av våld

- ❖ Missförhållanden samexisterar ofta (Dube et al., 2002)
- ❖ Hög (i genomsnitt ca 40 %) överlappning mellan IPV och våld direkt mot barnet (Jouriles et al., 2008; Knickerbocker et al., 2007; Appel and Golden, 1998)
- ❖ Senaste svenska kartläggningen visade att IPV gav en tiofald förhöjd risk för kroppslig bestraffning av barn (Janson, Jernbro & Långberg, 2011)
- ❖ OBS risken gäller våld från båda föräldrarna

3. Olika typer av våld (ändpunkter på ett kontinuum)

Expressivt – ändamålet är känslomässig reglering, dvs. att hantera/göra sig av med negativa affekter. Styrkan bestäms av graden av känslomässig upprördhet.

Instrumentellt – ändamålet är att uppnå ett specifikt syfte/mål, ofta kontroll över situationen/motparten. Styrkan bestäms av vad som bedöms behövas för att uppnå syftet.

Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its causes, consequences and control*. Temple University Press, Philadelphia

Olika manliga utövare av IPV

1. Män som "enbart" slår kvinnor som de har en kärleksrelation till"
2. Dysforiska män med borderline-problematik"
3. Allmänt våldsamma män ofta med antisocial personlighetsstörning

Holtzworth-Munroe, A. & Stuart, G.L. (1994). Typologies of male batterers: Three subtypes and the differences among them. *Psychological Bulletin*, 116, 479-497

Skillnader mellan grupperna

Enbart IPV (≈ 50 %); lägst allvarlighetsgrad avseende våldet och minst psykopatologi

Dysforiska borderline (≈ 25 %); mellangrupp avseende våldets grovhet, hög grad av ilska, mest känslomässigt labila

Allmänt våldsamma med ASP (≈ 25 %) lägre grad av ilska men utövar det allvarligaste våldet, inklusive sexuellt våld; högst förekomst av våld också mot barnen och mot människor utanför familjen

Missbruk är vanligt

40 % i en norsk studie av män som sökt sig till ATV

72 % av "aggressive perpetrators" i en amerikansk metastudie

33 % missbrukare och **20 %** problemdrickare i en svensk studie

4. Anknytning i vuxna kärleksrelationer

Anknytning innebär att man vänder sig till den andre när man utsätts för hot/fara och använder den andre som en källa till trygghet och beskydd

Välfungerande vuxen parrelation – båda parter växlar mellan att ge och få omvårdnad

Intimitet – inte en fråga om maximal närhet utan om flexibla förhandlingar om vilken närhet båda parter önskar för ögonblicket

När anknytningsrelationen inte fungerar utsätts parrelationen för allvarliga påfrestningar, vilket väcker starka känslor

Anknytningsbrott i kärleksrelationer

Bowlby visade att små barn som förlorar sin anknytningsperson reagerar med **protest/ilska, sorg/nedstämdhet** och **losskoppling/nyorientering** i en sekvens som liknar den som förekommer hos vuxna vid "normal sorg".

Samma reaktion aktiveras hos vuxna om partnern har eller är på väg att överge dem.

Vuxna som upplever att antingen att deras partner

- vägrar ge den närhet de känner att de behöver samtidigt som inte själv klarar av att bryta upp eller
- kräver större känslomässig närhet än man själv vill/förmår ge

reagerar olika beroende på den vuxnes tidigare anknytningsmönster

Två relationsstrategier

Förföljande = när jag inte får den närhet jag söker så kräver jag den mera intensivt och försöker få min partner känslomässigt engagerad och tillgänglig

Distansering = när jag inte blir lämnad i fred drar jag mig ännu längre undan och försöker få min partner på fysiskt och känslomässigt avstånd

Båda strategierna kunde utvecklas till våld, och man tillgrip oftast våld när den egna strategin kollapsade, på grund av partnerns motstrategi

Anknytning & "relationsstrategi"

Personer med **ambivalent** representation oftast **förföljande** strategi

Personer med **avfärdande** representation använde oftast en **distanserande** strategi

Personer med mer komplexa anknytningsstrategier **växlade**, ofta på ett oförutsägbart sätt, mellan en **förföljande** och en **distanserande** strategi vilket ökade risken för våld.

Par med **trygga** representationer och par med dubbla **avfärdande** representationer mkt ovanliga

MEN på många slagfält finns det bara en krigare

- ❖ Det utstuderat kontrollerande våld som mannen utövar i många familjer fångas inte upp i de relationsinriktade beskrivningarna, sannolikt för att dessa män sällan söker vård eller deltar i den typen av studier
- ❖ Söker inte hjälp, föraktar "psykologiserande", bl a. utifrån sin låga mentaliseringsförmåga (= Ds2- jmf. grova våldsbrottslingar)
- ❖ Är oftast allmänt våldsamma, många med antisocial personlighetsstörning

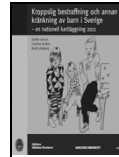
5. Barn som lever med familjevåld

- ❖ **IPV** är inget normaltillstånd; 90 % av "vanliga" barnen lever, enligt tillgängliga uppgifter, **INTE** i sådana familjer.
- ❖ **IPV** är betydligt vanligare i "risk-familjer" och därmed också i familjer som har kontakt med Socialtjänst, BUP och andra av samhällets hjälpinstanser
- ❖ Därför är det viktigt att skilja mellan "**barn i allmänhet**" och "**barn i synnerhet**"

Vad svenska barn själva svarar

8 500 elever i Södermanland (årskurs 7, 9 och 2 på gymnasiet), 3 frågor om våld mot barnet och en fråga om våld i nära relation (IPV) (Annerbäck, 2010; Gilbert, 2009)

- ❖ 15 % rapporterade att de blivit slagna av förälder (6% mer än en gång, jämn fördelning pappa/mamma men om slagit fler gånger oftare pappa)
- ❖ Nästan 11 % uppgav att IPV förekommit, och av dessa hade över hälften (58 %) själva blivit slagna
- ❖ Endast en tredjedel av de som utsatts själva hade berättat för någon vuxen

En annan svensk studie

Klassrumsenkät i årskurs nio, besvarades av 3 207 elever i 158 skolor (Jansson, Jernbro & Långberg, 2011)

- ❖ Våld mellan föräldrarna var den faktor som ökade risken mest (> 10 ggr) för att barnen skulle bli slagna
- ❖ Drygt 6 % av eleverna angav att det förekommit IPV vid enstaka tillfällen och 2 % att det förekommit många gånger. Majoriteten (71 %) av eleverna som angav att det förekommit IPV hade också själva bevittnat det

På vilka sätt kan barn erfara IPV?

- ❖ Fysiskt aktiva
 - ❖ Fysiskt närvarande under våldsepisoder
 - ❖ Inlåsta
 - ❖ Höra våld och konflikter
 - ❖ Se effekterna eller resultatet av våldet
 - ❖ Användas som ett verktyg för att hota/pressa den våldsutsatta föräldern (mamma)
- (McGee, 2000).

Barns utsatthet för familjevåld

- ❖ Yngre barn mer ofta utsatta för IPV
- ❖ IPV föregår ofta barnmisshandel
- ❖ Våld i familjen ökar risken för att bli utsatt för våld utanför familjen
- ❖ Barn med egna svårigheter, som intellektuella funktionshinder eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, löper större risk att utsättas för våld

Barn är i stor utsträckning involverade och "delaktiga" i våldet

- ❖ Ofta i det rum där våldet sker (Almqvist & Broberg, 2004; Edleson, 1999; Holden, 2003)
- ❖ 95 % såg eller hörde det våld som skedde och 75 % direkt i närheten av våldet eller delaktiga (Fusco & Fantuzzo, 2009)
- ❖ 84 % såg eller hörde våldet, varav 8 % själva blev skadade (Spilsbury, 2007)

Betydelsen av barnets röst

- ❖ Barn trovärdiga rapportörer av sitt eget mående och situation
- ❖ Ofta dålig överensstämmelse mellan föräldrars och barns rapportering av psykisk hälsa och våldsutsatthet (Hungerford, 2010; Sternberg, 2005)
- ❖ Föräldrar tenderar att underrapportera barns grad av utsatthet för våld (Clemens, 2008)
- ❖ MEN svensk BUP-studie visade god överensstämmelse avseende IPV mellan mammor och barn

Att uppleva våld – ett potentiellt trauma

Exposure to actual or threatened death, serious injury, or sexual violence in one (or more) of the following ways:

1. Direct personal experiencing the traumatic event(s), or
2. Witnessing, in person, the event(s) as it occurred to others
3. Learning that the event(s) occurred to a close family member....
4. Experiencing repeated or extreme exposure to aversive details of the traumatic event(s).....

(DSM-5, kriterium A för att kunna få diagnosen PTSD)

IPV– ett potentiellt anknytningstrauma

- ❖ I våldssituationen förlorar barnet båda sina anknytningspersoner
- ❖ Den ene föräldern p g r a att hen är en hotfull angripare
- ❖ Den andre för att hen i stunden blir ett hjälplöst offer, fullt upptagen med att skydda sig själv

Inte alltid en angripare och ett offer

I en del familjer

- ❖ utsätts även barnet för direkt våld av den förälder som utövar våld mot den andre föräldern
- ❖ utsätts barnet för direkt våld av båda föräldrarna
- ❖ utövas våldet mellan föräldrarna av dem båda två

Våldet är ofta inte det enda bekymret

- Våldet är ofta bara en aspekt av uppväxtsituationen, andra kan vara:
 - Kaotisk situation med vanvård, försummelse
 - Vårdnadstvist, i värsta fall med skyldighet att var annan helg bo hos den förälder man är rädd för eller vantrivs hos p g r a dennes våld, missbruk etc.
- Barn påverkas av de samlade svårigheterna snarare än av någon enskild

Hur påverkas barn av våldet?

- ❖ Barnen lär sig att våld är ett framgångsrikt sätt att lösa konflikter på.
- ❖ Barnen lär sig ”båda sidorna” i konflikten.

Konsekvenser för utvecklingen

Ökad risk för

Skolsvårigheter (lägre prestationsförmåga, försämrad koncentration & uppmärksamhet.)

Sociala svårigheter (försämrad social kompetens; bristande empati; mobbning; svårigheter att förmedla sina tankar; kriminalitet och våld)

Bristande framtidstro & förändrad världsuppfattning (saker blir inte bättre & världen är en osäker och oförutsägbar plats)

Torftigt kärleksliv (svårt med intimitet & njutning; risk för upprepning av våld)

Konsekvenser för hälsan

Ökad risk för

Kroppslig ohälsa (bl a som konsekvens av kroniskt påslaget stresshanteringssystem)

Posttraumatiska symtom (sömnsvårigheter; återupprepade minnesbilder; förhöjd vaksamhet m.m)

Allmän psykisk ohälsa (nedstämdhet, oro-ångest, utagerande problem)

Missbruk (alkohol, droger men också skräck/spänning)

IPV och PTSD hos barn

- ❖ Den faktor som bäst predicerade PTSD hos barn var våld och hot mot omsorgsperson (Scheeringa, 2001; 2006, Zeanah, 1995)
- ❖ Om föräldern återkommande är skrämmande, eller hjälplös i en hotfull situation, får barnet svårt att utveckla en organiserad anknytning till denne
- ❖ En icke organiserad anknytning är i sin tur kopplat till större risk för att vid senare utsatthet utveckla PTSD (Macdonald m.fl, 2008)

MEN det drabbar långt ifrån alla

- A. Det finns **"tigrinnor"** = mammor som klarar av att försvara sig och sina barn och ta sig ur den destruktiva relationen, vilket gör att
- Våldet upphör eller åtminstone minskar i omfattning
 - Barnet lär sig av mammans styrka
 - Barnets tillit till vuxenvärlden stärks

- B. Det finns **"maskrosbarn"**

Personliga egenskaper (god begåvning; "robust" temperament; sociabilitet)

Någon utanför familjen som kunnat stötta (mor-/farföräldrar; en granne; en lärare; en fritidsledare)

Barns symtom – föräldraförmåga

- ❖ Återhämtning efter traumatiska händelser beror till stor del på förälders förmåga och kapacitet att hjälpa barnet hantera och härbärgera oro
- ❖ Posttraumatisk stress hos mammor till förskolebarn predicerade barnens symtom bättre än pappans våld gjorde (Scheeringa, 2011)
- ❖ Barn med mer symtom – mammor med högra grad av traumasymtom (Lang & Stover, 2008)
- ❖ Återhämtningsförmåga första månaderna efter våld/trauma avhängigt föräldrarnas föräldraförmåga (Gewirtz, 2011; Gewirtz, 2008)

Vi som arbetar med barn måste vara extra uppmärksamma

- ❖ Familjerätt
- ❖ Individ- och Familjeomsorg
- ❖ BUP

Barn har rätt att få komma till tals och göra sina röster hörda

Umgänge; juridiska & psykologiska aspekter

SOU 1979:63 s 81 f & Prop 1981/82:168 s 43 f

- Barn har lagstadgad rätt till umgänge med båda sina föräldrar
- Föräldrar har ingen absolut rätt till umgänge med sitt barn
- Barn har ingen absolut plikt att umgås med sin förälder

1. Barnets bästa

Viktigt att skilja mellan vad som är bäst för "barn i allmänhet" och vad som är bäst för "barn i synnerhet" dvs. barn i riskfamiljer

2. Är blod tjockare än vatten?

Anknytningen konstituerar den grundläggande relationen mellan barn och förälder. Anknytningens kvalitet beror på vilken typ av samspel/relation respektive förälder erbjuder barnet.

Barnets bästa och IPV

- ❖ Är man en tillräckligt bra förälder om man förgriper sig på barnets andre förälder?
- ❖ Är man en tillräckligt bra förälder om man inte tar på sig skulden för vad man utsatt den andre föräldern, OCH barnet för?
- ❖ Är det en "rättighet" att ha umgänge med en sådan förälder?
- ❖ Hur bedömer man vad som är barnets bästa?

Inlärd hjälplöshet

Boendeföräldern förväntas

- ❖ å ena sidan ta ansvar för sitt barn och hur barnet uppför sig i skolan och i andra sammanhang
- ❖ å andra sidan "lyda" påbud om umgänge som föräldern av erfarenhet vet är skadlig för barnet, med risk för att annars förlora vårdnaden och i värsta fall även umgängesrätten

Vad gör detta med föräldraförmågan?

- ❖ Forskningen visar att boendeföräldrarnas föräldraförmåga är den viktigaste skyddsfaktorn
- ❖ Viktigt då att inte underminera denna

Jämställda föräldraideal

- ❖ Pappor som kämpar för fortsatt kontakt är i linje med ett jämställt föräldraideal
- ❖ Mammor som säger nej till pappa-barnkontakt avviker från ett jämställt föräldraideal
 - Leder till att mammorna har mer att "bevisa"
 - Understryker betydelsen av skillnaden mellan familjer "i allmänhet" och familjer "i synnerhet"

Hur vet man vad som är barnets bästa?

Före 2006 tenderade domstolar att döma i frågor rörande vårdnad och umgänge baserat på antagandet om en förälders rätt att umgås med sitt barn

Nu tenderar domstolar att döma utifrån ett antagande om **barnets bästa**, MEN antagandet gäller vad som är *barns i allmänhet bästa*

Domstolar gör sällan en individuell bedömning av vad som är det specifika *barnets (i synnerhet) bästa*

Umgänge – vad säger lagen resp. Barnkonventionen

- ❖ Barnets **behov** av en nära och god kontakt med båda föräldrarna (Lag 2006:458, Prop 2005/06:99)
- ❖ Jmf Barnkonventionen 9:3 Konventionsstaterna skall respektera **rätten** för det barn som är skilt från den ena eller båda föräldrarna att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna, **utom då det strider mot barnets bästa**

Barn tas inte på allvar

I domstolar filtreras alltför ofta allt barn säger genom ett specifikt raster: "*har någon av föräldrarna (de juridiska parterna) nytta av det barnet säger?*"

Om så bedöms vara fallet betraktas barnets utsaga inte sällan automatiskt som om det vore en partsinlaga

Sanningshalten i det barnet säger prövas därmed inte på allvar

Kan vi ändra på detta?

Slutsatser

- ❖ Våld i familjen (VIF) är inget normalbeteende. Barn som levt med VIF är därmed inte "*barn i allmänhet*"
- ❖ För att kunna ge barn och föräldrar rätt insatser måste vi våga se hur komplex bilden är:
 - En eller flera vuxna som utövar våld?
 - Vilken typ av våld, och vad är det som utlöser våldet?
 - Våld "bara" mellan de vuxna eller också direkt mot barnet?
 - Annan form av omsorgssvikt?
 - Andra allvarliga riskfaktorer i familjen (missbruk, PTSD, annan psykisk sjukdom, kriminalitet, "kaotiskt" liv)
 - Hur är barnets psykisk hälsa?
 - Föräldraförmågan
 - Förekomst av skyddande faktorer